

»IME ČEDE«

V Prešernovi Novi pisariji sprašuje učenec pisarja:

»Al žlahtne kranjske tam cveto besede,
kjer govoriti dosti več ne znajo,
pastirji samski, ko imena čede?«

Ob teh »imenih čede« sem že večkrat razmišljal, kakšna pravzaprav so, koliko jih je in kako jih je treba pravzaprav pisati. Pregledal sem v Narodopisju Slovencev poglavje o planšarstvu in pastirstvu in našel le kakih dvanajst imen, v glavnem za ovce (NS I., str. 166). Potem sem o teh imenih spraševal pastirje v planinski vasi Tolminske Ravne, ki je menda nastala iz planšarskih stanov. Bil sem presenečen, verjetno so nekatera prevzeta še iz predslovenskega življa. Seveda je večina imen po zunanjih značilnostih: barva dlake, velikost živali, oblika rogov ipd. Naj jih zapišem:

Krave (volov in bikov ne redijo): bajsa, balasa, bavha, bisterna, breza, cika, detelja, jagoda, jelena, kostajna, košuta, majhna, mavra, micena, murka, pirna, pirša, pisana, pišena, plejša, rafa, rdečka, roža, sivka, sovrva, srnā, šeka.

Ovce (imena dajejo navadno le tistim, ki nosijo zvonec): belida, bevka, blekašca, krajnca, marogaže.

Koze (reja je povsem opuščena): belida, bevka, blekašca, berkla (ima rogove kot berkle za nošenje sena in stelje), cemba (s cembom, posebnim podbradkom), čadalč (rumena z belo liso na glavi), galobaš (golibje barve), jopaš (rumena z belim pasom), kandela (rumena z belo glavo in belo

zadnjico), kramaš (črna s črnimi rogovi), marida (siva z belo liso na čelu), marogaš (umazane barve), mokaš (rumenkasta), pašena, prhaneš (belo in rumeno lisasta), puhaš (barve kot polh), resa (bela), reslca, ribaš, rinkinca (zarasla po ušesih), sedlaš (rumena z belo liso na križu), senca (svetlorumena in bela), sivara (siva s črnimi in belimi lisami), šapana (črna), šoja (barva šoje), trakana (črna z belo liso za ušesi), zvezdaš (rumena z belo zvezdo na čelu).

Potrebno bi bilo, da bi se zbrala imena domačih živali iz vseh slovenskih krajev (tudi za konje, mule, osle, pse, mačke, kokoši itd.), posebno še, ker nekatera hitro izginjajo — npr. zaradi propadajoče kozjereje in ovčereje.

Imena sem pisal z malo začetnico, kakor so tudi v NS, in kolikor jih imata, tudi v SP in SSKJ. Vendar po mojem mnenju ta »imena čede« nihajo med občnim pojmovanjem (vse bele ovce in koze so na splošno imenovali bevke ali belide) in lastnim (v kolikor je vloga imena edine krave ali koze pri hiši pomembnejša ali pa je ime Bavha, Rafa, Cemba podobna vlogi imena kobile Luce, psa Murija, mačka Črnuha itd.) Važen se mi zdi čustveni odnos. Voranc je npr. z vso elementarno navezanostjo kmečkega človeka na domačo žival upravičeno pisal Jirs in Bavh, saj sta ti imeni pomenili ves ponos in upanje kmečke domačije.

Morda bo še kdo povedal svoje mnenje o tem problemu.

Janez Dolenc

Pedagoška gimnazija v Tolminu

OB STOLETNICI PRVE IZDAJE KREKOVE EINLEITUNG IN DIE SLAVISCHE LITERATURGESCHICHTE

Dr. Gregor Krek (1840—1906) je bil prvi profesor slovenske filologije na graški univerzi; predaval je od 1867 do upokojitve 1902, torej celih 35 let. Ni prav, da je danes skoraj povsem pozabljen. Od revnega bajtarskega sina v Četeni ravni nad Škofjo Loko se je s svojo pridnostjo in sposobnostjo povzpел na mesto rednega univerzitetnega profesorja in postal član več evropskih akademij.

Kot študent se je poizkušal v poeziji, a tu ni bilo njegovo pravo mesto, bil je premalo izviren. Njegova sposobnost se je pokazala šele v znanstvenem delu, posebno v študiju ljudskega ali tradicionalnega slovstva.

V Novicah, Slovenskem Narodu in Zori je večkrat opozarjal na izobraženje, posebno dijake, na veliki pomen zbiranja ljudskega izročila. Tudi sam je pridno zapisoval v svojem domačem kraju, a objavil je le pesem o Rožmanovi Alencici v SG 1859. Ostalega gradiva, o katerem govori v Novicah 1877 na str. 107, mi doslej še ni uspelo odkriti.

Na univerzo se je habilitiral z razpravo Die Flexion des Adjectivums im Alt- und Neuslowenischen, ki je izšla na Dunaju 1866. Tri leta pozneje pa je že izdal prvo učeno delo s področja, kateremu je potem posvetil vse svoje življenje. To je razprava

Über die Wichtigkeit der slawischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie. Tu je že čutili Krekovo tendenco, da je ljudsko izročilo Slovanov vir, iz katerega bi bilo mogoče ustvariti slovansko mitologijo, ki naj bi bila vsaj senca bogate grško-rimske ali germanske mitologije. Torej poseben pojav kompleksa slovanskih romantikov, ki se je pri Hanki pokazal v falsificiranju stare epike, pri Trstenjaku v amaterskem mitologiziranju od Indije do Švice, pri Kreku pa kot težnja po pretiranem mitološkem barvanju slovanskih izročil. Po naključju imam pri roki indeks njegovega slušatelja Gregorja Tavčarja iz let 1868—1872, kjer so vpisana naslednja Krekova predavanja:

Grundlage der altslavischen Syntaxe
Das slavische nationale Epos
Bausteine zur slavischen Mythologie
Einfluss des Christenthums auf die slav. Epos und Mythos
Slavische Literaturgeschichte bis zum Ausgange des 13-ten Jahrhunderts
Altlovenische Laut- und Formenlehre
Slav. Literaturgeschichte vom 14—18 Jahrhundert
Geschichte der slavischen Philologie
Grundzüge einer vergleichenden Syntaxe des Alt- u. Neuslovenischen
Kritische und aesthetische Würdigung der neuesten Sammlungen des slavischen Volksliedes

Vse to in še marsikaj je strnil potem v svojo temeljno znanstveno delo Einleitung in die slavische Literaturgeschichte. Akademische Vorlesungen, Studien und kritische Streifzüge von dr. Gregor Krek. Delo je izšlo pri univerzitetni založbi v Gradcu leta 1874 na 342 straneh. V uvodu, datiranem 20. aprila 1874, torej ravno pred sto leti, avtor poudarja, da je delo nastalo sicer iz akademskih predavanj, a je v njem skušal biti razumljiv tudi neslavistu. Nekaj posebnega so opombe in teksti pod črto. Poleg tankovestno navedenih virov so tu cele majhne jezikoslovne, literarne in zgodovinske razprave. Delo je zbudilo precej zanimanja v učenem svetu; po avtorjevi izjavi v uvodu k drugi izdaji ne samo v slovanskih deželah, ampak tudi v Nemčiji, Angli-

ji in Franciji. Druga, močno predelana in razširjena izdaja je izšla leta 1887 kar na 900 straneh.

Razprava ima dva glavna dela. V prvem nam prikaže najprej Slovane kot del Arijevcev v skupni pradomovini, potem njihovo ločitev od prazijskega debla in samostojno uveljavitev, nato pa razcepitev na posamezne slovanske narode in postopno prodiranje v njihova sedanja bivališča. Vestno navaja vse dotedanje izsledke v zgodovini, jeziku, etnografiji in kulturi Slovanov; posebno pozornost posveča seveda njihovi mitologiji in religiji. Zbral je vse omembe Slovanov pri srednjeveških piscih, tudi arabskih. Drugi del obravnava najprej formalno stran slovanskega ljudskega slovstva, potem pa raziskuje bajke, pripovedke, vraže, pregovore, zagovore in pesmi vseh slovanskih narodov s posebnim ozirom na mitološke sledove, ki naj bi se skrivali v njih. Danes nas to bolj moti kakor navdušuje, veliko zanimivejše je branje teksta pod črto, kjer se odkriva Krekovo velikanško znanje. Pozna tradicionalno slovstvo ne samo pri evropskih, ampak tudi izvenevropskih narodih, obvlada veliko jezikov ipd. Tu navaja tudi naslove vseh do takrat izišlih zbirk slovanskih bajk, pripovedk, pravljic, šaljivih zgodb, vraž, pregovorov, ugank in pesmi. Značilno za njegovo romantično-mitološko naziranje je, da za najboljšo zbirko slovanskih ljudskih pesmi šteje Vrazove Narodne pesni ilirske, Korytkove SPKN pa se mu zdijo »kritiklos«. Zbirke slovanskega ljudskega slovstva ni zbral samo za seminarsko knjižnico na svoji fakulteti, ampak tudi za svojo zasebno knjižnico. O tej bogati knjižnici pripoveduje tudi njegov sin, pravnik in skladatelj Gojmir Krek, v Obiskih Izidorja Cankarja. Del te knjižnice je postal kasneje prvi temelj knjižnice Oddeka za slovanske jezike in književnosti na ljubljanski univerzi.

Kljub nekaterim slabostim je dr. Gregor Krek postavil s to svojo knjigo dober temelj, na katerem so gradili naprej njegov naslednik v Gradcu Matija Murko, pa tudi Franc Hubad, Karol Štrekelj, Ivan Grafenauer in še mnogi drugi slavisti.

Janez Dolenc
Gimnazija Tolmin

ŠE ENKRAT O MNOŽICAH V MATEMATIKI IN NIKOLI VEČ

Grenka je pot do učenosti! To spoznanje je Ivana Cankarja prešinilo že za mlada, v znameniti enajsti šoli, ki jo omenja v Mo-

jem življenju (Zbrani spisi, 17. knjiga, str. 188, Nova Založba 1934), kjer so ga šomoštri smešili in žalili (danes bi rekli zafrka-